

І. М. Грабовська, П. В. Голобуцький

Благодійність

БЛАГОДІЙНІСТЬ – добровільна безкорислива діяльність (фінансова, організаційна тощо) фізичних або юридичних осіб, спрямована на допомогу людям, які потребують соціальної підтримки й захисту. Проявами Б. є *меценатство* і *спонсорство*. Б. виникає тоді, коли особа, група осіб, організація, суспільство переймаються турботами і стражданнями інших. До Б. спонукають також морал. засади, усвідомлення громадян. солідарності, патріотизму, отримання податк. пільг. Благодійна діяльність має давню історію. Найпростіша форма – подання милостині жебракам. У Біблії є чимало приписів щодо необхідності допомагати бідним, удовам, сиротам, чужоземцям. Із постій. нагадувань про це випливає висновок, що ізраїльтяни не-часто керувалися цими настановами; язичницька античність також не знала Б. Створення фондів для допомоги багатодіт. біднякам та опікування сиротами в епоху Стародав. Риму нічого спільного з Б. не мало. Це були намагання імператорів запобігти зменшенню кількості вільного населення. Християн. Б. (засн. на постулатах реліг. етики) чиниться заради блага та спасіння душі. Під егідою Церкви від 4 ст. створювалися богадільні у вигляді сиріт. домів, притулків для старих і немічних, лікарень, притулків для виховання дітей і мандрів. прочан тощо. Християнська Б. базується на ідеї про те, що бідним належатиме Царство Небесне. Церква закликала своїх вірних надавати нужденним матеріал. допомогу. Існування організацій. Церквою притулків забезпечувалося привілеями, зокрема імператорськими. У середні віки в 3х. Європі Б. займалися переважно монастирі, при яких утворювали рухомі й нерухомі фонди. Унаслідок зубожіння європ. люду кін. 15–18 ст., у результаті розпаду феодал. ладу й розвитку буржуаз. екон. відносин патріархал. уявлення про бідність змінилося. Поширення жебрацтва було потенцій. загрозою для добробуту замож. верств населення. Це внесло корективи в стару практику допомоги зубожілим, оскільки секуляризація церк. і монастир. майна зменшила благодійн. можливості Церкви. Б. набувала характеру держ. піклування. Влада, неспроможна провадити ефективну політику громад. піклування, вдалася до переслідування осн. маси жебраків, виділяючи незначну групу тих, хто все ж заслуговує на допомогу. Решта бідних стала основою європ. пролетаріату, виразниками якого від 19 ст. стають різні течії соціалізму. Тоді ж у ліберал. колах визріває ідея Б. як обов'язкового держ. принципу допомоги бідним, що має поєднуватися з громад., приват., церк. та ін. формами піклування. Після 2-ї світової війни на 3х. набула популярності теорія держави заг.

добробуту, згідно з якою уряд є відповідальним за добробут своїх громадян. Державами такого типу можна вважати зх.-європ. та скандинав. країни, Австралію, Нову Зеландію. США та Японія відрізняються від ін. передових індустр. суспільств менш розвинутими системами соц. забезпечення.

У серед. 19 – на поч. 20 ст. виникають міжнар. благодійні організації. Напр., [Армія спасіння](#), «Ротар Інтернешнл» – найбільша нереліг. благодійна організація, осн. метою якої є сприяння громад.-корис. праці на місц. та міжнар. рівні, боротьба з голодом, хворобами й неписьменністю; має прихильників у 176-ти державах (1,3 млн осіб); фінансує численні благодійні програми, зокрема й в Україні, яка приєдналася до цього руху 1991.

Б. в Україні має тисячолітню історію. З часів Київ. Русі Церква наголошує на євангел. заповідях із закликами піклуватися про бідних, слабких і вбогих. При церквах влаштовувалися богадільні, будинки для нужденних прочан тощо. У 16–17 ст. характер. формою укр. богаділень були шпиталі, де надавали притулок бідним, калікам, старим воїнам. Такі заклади засновували приватні особи, церкви, монастирі, ремісничі цехи. П. Могила на власні кошти влаштував шпиталь у Києві на Печерську (побл. церкви св. Феодосія), забезпечивши його існування 1500 злотими. Найбільшу роль у створенні шпиталів відіграли київ., львів., луцьке братства, громад.-реліг. організації православ. міщан. Так, за статутом Луцького братства кошти виділялися також і «на милостиню людям у різних випадках, а особливо на тих, хто перебуває у братстві, й на піклування убогих, і на утримання сиріт, і на поховання странных (мандрівних прочан)». У 18 ст. майже при кожній парафіял. церкві існували притулки для калік, німечних, безпритульних. У Росії Б. існувала не за рахунок громад. і церк. самоврядування. У цю справу втручалася держава, яка передавала опіку над бідними офіц. установам, що створювали богадільні лише у великих містах, тоді як маси жебраків було покинуто напризволяще. П. Алепський, подорожуючи Україною 1654–56 й порівнюючи її з Московщиною, писав, що «в козацькому краю» у кожнім місті та селі побудовано притулки для бідних і сиріт. За даними О. Лазаревського, 1748 у Гетьманщині було 589 таких осель. Їх занепад в Україні пов'яз. із централізатор., антиукр. політикою Катерини II, яка знищила автономність Гетьманщини, заводячи заг.-рос. порядки, за якими Б. стала справою чиновників взірця сумнозвісного «попечителя богоугодных заведений» Земляники з гоголівського «Ревізора». Під гнітом чиновниц. бюрократизму дух Б. в Україні завмирає. Після реформи 1861 і створення земств Б. у Рос. імперії активізувалася. У 60–70-х рр. 19 ст. розвивалися земська та міська Б. Допомога невиліковно хворим, непрацевдатним, жебракам, влаштування професій. шкіл, тимчасових приміщень для бездомних, переселенців, робітників, контор для допомоги в пошуку роботи стали невід'єм. частиною діяльності земств. Допомога бідним стала обов'язком церк.-парафіял. т-в. Б., залишаючись реліг. обов'язком, стала суспільно-громад. діяльністю. Різні верстви населення поступово залучаються до благодій. руху. В 2-й пол. 19 ст. засн. 95 % усіх благодій. т-в і 82 % благодій. закладів імперії. Активність починають виявляти від 1867

Товариство Червоного Хреста й від 1895 – Попечительство будинками працелюбства й робітними домами (перейменоване у Попечительство труд. допомоги). Будинки працелюбства, які своїм завданням ставили опікування безробітними, виникли в Рос. імперії на поч. 80-х рр.; 1902 їх налічувалося 135. Будинки працелюбства стали уособленням організов. опіки, що сприяло поверненню нужденних у сусп. середовище, надаючи їм зайнятість і заробіток. Знач. центром Б. був Київ, що пояснювалося істор. традиціями міста у справі піклування про ближніх. Окрім самост. благодій. спілок у місті діяли філіали всерос. об'єднань, які ставили своєю метою допомагати знедоленим, опікуватися будинками бідних, роздавати гроші, одяг, їжу, хліб убогим, працевлаштовувати безробітних. Вони утримували дешеві квартири та їдальні, будинки опіки, пансіони, швейну та ремісничу школи; нерухоме майно оцінювалося майже в 3 млн руб., а щорічні витрати досягали 150 тис. руб. 1891 за підтримки графині С. Ігнат'євої засн. лікарню (будівлю зведено коштом М. Терещенка), де ліки видавалися безкоштовно. Для благодій. спілок мед. профілю надання лікар. допомоги було осн. напрямом діяльності. Київ. Маріїнська община сестер милосердя Товариства Червоного Хреста залишила поміт. слід у справі розвитку Б. міста. При ній діяла лікарня з амбулаторією та філіалом, вагому роль в утримуванні яких відіграли приватні пожертвування. Стараннями Товариства Червоного Хреста 1882 засн. на кошти О. Пирогової притулок для осіб, що одужали. Київ. відділ Рос. товариства охорони нар. здоров'я 1912 створив Товариство боротьби з дитячою смертністю, яке відкрило амбулаторію «Крапля молока», що консультувала матерів з питань природ. вигодовування дітей та догляду за ними, забезпечувала молоком дітей бідняків. Від 1891 діяло Товариство надання допомоги хворим дітям, яке на добродійні кошти звело будівлю дит. амбулаторії та організувало надання лікар. допомоги дітям найбільшого населення Києва. Товариство допомоги бідним породіллям мало у своєму розпорядженні пологовий притулок. Активно працювали київ. відділи Попечительства сліпих і Попечительства глухонімих, Товариство лікарень для хронічно хворих дітей, Товариство боротьби з заразними хворобами, Товариство швидкої мед. допомоги, Товариство нічних лікар. чергувань, Попечительство народної тверезості, Товариство денних притулків для дітей робітників, де крім п'яти притулків певний час існував притулок мед. профілю. Більшість мед. установ Києва використовували благодійні кошти й надавали мед. допомогу безкоштовно. На зх.-укр. землях Б. займалися Товариство православ. русинок у Львові, катол. жін. союзи «Мироносиці» на Буковині та марійські товариства пань у Львові. Жін. громад. організації Галичини вели активну та плідну Б. Благодійн. допомога охоплювала переважно дітей і підлітків, дорослих непрацездатних, інвалідів, хворих і старих. На поч. 20 ст. із заг.-імпер. Б. виділяється Б., зосереджена в укр. товариствах, що поєднували допомогу нужденним із питаннями нац. виховання. Б. стала важл. ділянкою діяльності укр. жін. т-в. Під час 1-ї світової війни жінки брали участь в організації приват. шпиталів. У Відні було організовано комітет (голова – *О. Ціпановська*) для допомоги укр. пораненим воякам.

В СРСР Б. була визнана непотрібною, трактувалася як один із засобів маскуванню «експлуаторської природи буржуазії»; її замінила держ. система охорони здоров'я та соц. забезпечення, що більш-менш забезпечувала мін. потреби людини та відзначалася усіма вадами формал., держ.-бюрократ. підходу до підтримки нужденних.

У сучас. Україні відбулося розширення кола осіб, які представляють уразливі верстви суспільства. Це люди похилого віку, безробітні, мігранти, інваліди, хронічно хворі, особи, які перебувають за межею бідності, жебраки та ін. Зростання кількості таких осіб негативно впливає на суспільство, завдаючи йому екон., фіз., морал. шкоди. (Див. [Бідність](#)). На теренах України засн. чимало благодій. фондів та організацій (міжнар., заг.-укр. чи регіонал.). Порядок створення, реєстрації та діяльності цих організацій регулюється Законом України «Про благодійництво та благодійні організації» (1997). Зокрема у Києві діють понад 4 тис. благодій. організацій різного профілю, спрямування, призначення. Практикується приватна благодійн. допомога переважно українцями зх. діаспори, чия діяльність вирізняється як широким спрямуванням і проектами заг.-укр. рівня (зокрема допомога чорнобильцям), так і вузькоцільовим, конкрет. призначенням (виділення приват. благодій. ґранту на видання книги, лікування конкретної людини тощо). Б. може бути одним із засобів соц. реабілітації нужденних громадян, зменшення гостроти соц. та політ. проблем.

Рекомендована література

1. Лазаревский А. М. Статистические сведения об украинских народных школах и госпиталях // Основа. 1862. № 5;
2. Ефименко П. Шпитали в Малороссии // КС. 1883. № 4;
3. Благотворительные общества города Киева на Киевской Всероссийской выставке 1913 года. К., 1913;
4. Полонська-Василенко Н. Видатні жінки України. Вінніпег; Мюнхен, 1969;
5. Віднова: До 100-річчя укр. жін. руху: 1884–1984. Мюнхен, 1984;
6. Линденмейер А. Добровольные благотворительные общества в эпоху Великих реформ // Великие реформы в России. 1856–1874. Москва, 1992;
7. Слабошпицький М. Українські меценати. К., 2001.

Бібліографічний опис:

Благодійність / І. М. Грабовська, П. В. Голобуцький // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2004. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-35447>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).